

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Одеського державного університету

внутрішніх справ

доктор юридичних наук, професор

Максим КОРНІЄНКО

« 25 » 03 2024 р.

ВИСНОВОК

**Одеського державного університету внутрішніх справ щодо дисертації
Кононенка Юрія Сергійовича на тему
«Основи методики розслідування державної зради»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

ВИТЯГ

з протоколу засідання кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Одеського державного університету внутрішніх справ МВС України №12 від 21 березня 2024 року щодо проведення публічної презентації та обговорення наукових результатів дисертації аспірантки Одеського державного університету внутрішніх справ **Кононенка Юрія Сергійовича** на тему: «Основи методики розслідування державної зради»

ГОЛОВУЮЧА: доктор юридичних наук, професор Тетерятник Ганна Костянтинівна

ПРИСУТНІ:

Корнієнко М.В., доктор юридичних наук, професор;
Тарасенко В.Є., доктор юридичних наук, професор;
Смоков С.М., кандидат юридичних наук, професор;
Лісніченко Д.В., кандидат юридичних наук, доцент;
Мудрецька Г.К., кандидат юридичних наук, доцент;
Янковий М.О., кандидат юридичних наук, доцент;
Паламарчук Г.В., кандидат юридичних наук;
Марченко О.А., кандидат юридичних наук;
Теслюк І.О., кандидат юридичних наук.

З присутніх – 3 доктори наук та 7 кандидатів наук – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення наукового дослідження аспірантки Одеського державного університету внутрішніх справ **Кононенка Юрія Сергійовича** на тему: «Основи методики розслідування державної зради», поданого на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», з метою надання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Робота виконана в Одеському державному університеті внутрішніх справ.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ Янковий Микола Олександрович.

Кононенко Юрій Сергійович народився у смт. Леніна Лутугинського району Луганської обл 29 березня 1987 року.

У 2010 році закінчив Інститут підготовки юридичних кадрів для СБ України Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого.

З липня 2010 року до лютого 2012 року працював оперуповноваженим Марківського Міжрайонного відділу Управління СБ України в Луганській області.

З лютого 2012 року до вересня 2014 року – слідчий та старший слідчий слідчого відділу Управління СБ України в Луганській області.

З вересня 2014 до квітня 2021 року працював старшим слідчим в особливо важливих справах Головного слідчого управління СБ України.

З квітня 2021 року до лютого 2023 року – оперуповноважений Територіального управління ДБР, розташованого у м. Києві.

З лютого 2023 до липня 2023 – оперуповноважений Головного оперативного управління ДБР.

З липня 2023 дотепер – начальник 1 відділу 4 управління досудового розслідування Головного слідчого управління СБ України.

15.09.2020 року наказом від 04.09.2020 року № 352 зарахований до докторантури та аспірантури Одеського державного університету внутрішніх справ. Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Одеського державного університету внутрішніх справ 30 жовтня 2020 року, протокол № 3.

Освітньо-наукову програму підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право» завершив 18.03.2024 року.

Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації відображено у п'яти наукових публікаціях, серед яких три статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, дві – у закордонному юридичному виданні.

СЛУХАЛИ:

Доповідь аспіранта Кононенка Юрія Сергійовича про результати виконаного наукового дослідження на тему «Основи методики розслідування

державної зради». Здобувач ознайомив присутніх зі структурою дисертації, обґрунтував актуальність обраної теми дослідження, яка пояснюється насамперед тим, що Згідно з Конституцією України, Україна є суверенною та незалежною державою. Проте, починаючи з 2014 року російська федерація веде пряме та опосередковане застосування збройної агресії проти територіальної цілісності та суверенітету України, а з 24 лютого 2022 р. військовослужбовці зс рф, шляхом збройної агресії із застосуванням зброї, військової техніки та артилерії, незаконно вторглися на територію України та здійснили збройний напад на державні органи влади, об'єкти військової та цивільної інфраструктури, після чого здійснили військову окупацію частини території України, чим змінили межі території та державного кордону України.

З метою встановлення свого впливу в Україні російська федерація, системно застосовує політичні, економічні, інформаційно-психологічні засоби. При цьому професійні служби ворожої держави, здійснюють розвідувально-підривну діяльність проти України, підживлюючи сепаратистські настрої, використовуючи організовані злочинні угруповання та корумповані зв'язки з посадовими особами, та намагаються зміцнити свою інфраструктуру впливу. Деструктивна пропаганда яка здійснюється як ззовні, так і всередині України, використовує суспільні протиріччя, розпалює ворожнечу, провокує конфлікти, підриває суспільну єдність нашої держави. На сьогодні простежуються не поодинокі випадки вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, а кількість випадків державної зради, як найбільш небезпечного посягання на державну безпеку, обороноздатність, незалежність України, її конституційний лад, викликає чималі занепокоєння. Так, у 2019 році проти основ Національної безпеки України обліковано злочинів – 379, у 2020 – 414, у 2021 – 520, у 2022 – 17422, у 2023 – 5562, з них за ст. 111 КК України обліковано у 2019 – 123, у 2020 – 145, у 2021 – 208, у 2022 – 1957, у 2023 – 1169. При цьому у 2020 р. до суду було передано 17 обвинувальних актів щодо вчинення державної зради. Натомість у 2021 р. таких обвинувальних актів налічувалось – 46; у 2022 р. – 269. Врешті, у 2023 р. їхня кількість зросла до 315. Вказане засвідчує, що до кримінальної відповідальності притягається незначна кількість осіб, порівняно із виявленими та облікованими злочинами. Вказаний стан речей зумовлений комплексом причин, зокрема поширеними є випадки, здійснення спецслужбами рф масштабних вербувань українських громадян, як з числа військовослужбовців, так і цивільних осіб для вчинення ними державної зради. Нерідко наші громадяни свідомо йдуть на такий крок, особливо ті, які перебувають на окупованих територіях, зраджуючи інтереси України. Наведені обставини свідчать про наявність значних труднощів у діяльності органів досудового розслідування в означеному напрямку, що вимагає необхідності організаційно-тактичного забезпечення досудового розслідування державної зради та розроблення методики розслідування зазначених злочинів. Тож наразі гостро постало питання удосконалення наявних та пошуку нових шляхів кримінально-правової, криміналістичної протидії проявам державної зради, що забезпечать умови охорони основ національної безпеки України. Зважаючи на вищевикладене, наука криміналістика своїми рекомендаціями повинна надати допомогу правоохоронним органам у практичній діяльності щодо виявлення способів та механізмів вчинення державної зради, вивчення особи

злочинця та розробці тактики й методики їх досудового розслідування та судового розгляду.

Загальні науково-теоретичні питання методики розслідування досліджували в своїх роботах такі українські науковці як: В. П. Бахін, В.Д. Берназ, М.В.Борисенко, В.І. Василичук, А.А. Вознюк, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, В.А.Журавель, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, І.І. Когутич, В.П. Корж, В.С.Кузьмічов, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, Г.А. Матусовський, О. О.Обаль, О.В. Одерій, М.І. Пашковський, М.А. Погорецький, М.В.Салтевський, Р.Л. Степанюк, М. В. Семикін, В. В. Тіщенко, М. І. Хавронюк, П. В. Цимбал, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько та ін. Фундаментальні роботи вказаних науковців щодо загальних питань організації розслідування кримінальних правопорушень стали основою для розгляду на монографічному рівні проблем розслідування державної зради.

Окремі кримінально-правові аспекти дослідження державної зради знайшли своє відображення у багатьох роботах представників вітчизняної кримінально-правової школи. Зокрема у дисертаційних та монографічних дослідженнях: О.Ф. Бантишева та О.В. Шамари «Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації)» (Луганськ, 2014), О.А.Чувакова «Кримінально-правова протидія злочинам проти основ національної безпеки України: теорія і практика» (Одеса, 2017), Н. С. Кончук, «Кримінальна відповідальність за державну зраду» (Львів, 2019), М.Б.Стиранки, «Кримінально-правова характеристика сепаратизму в Україні» (Львів, 2020), С.К.Сергієвського «Кримінальна відповідальність за державну зраду» (Харків, 2021), А.В. Носача, «Кримінологічне забезпечення захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України» (Харків, 2022).

Попри безсумнівну значущість напрацювань перелічених науковців, варто констатувати, що комплексних наукових розробок щодо методики розслідування державної зради, побудованої на концептуальних положеннях розслідування кримінальних правопорушень проти основ Національної безпеки України, з урахуванням особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану, здійснено не було, що зумовлює необхідність подальших наукових розробок у цій сфері та обумовило обрання відповідної теми дослідження й посилило її праксеологічну значущість, а відтак свідчить про актуальність обраної теми дисертації.

Дисертацію виконано відповідно до положень Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки (затверджена указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021), Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки (затверджена указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021), Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки (затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р), пріоритетного напрямку «Правові механізми забезпечення і захисту прав та свобод людини», «Фундаментальні та прикладні проблеми наукового забезпечення боротьби зі злочинністю в Україні» Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року

№12-21. Дослідження є складовою плану науково-дослідної роботи Одеського державного університету внутрішніх справ «Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер 0116U006773) та частиною загальної наукової теми, що виконується кафедрою кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ «Охорона та захист прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження» (0114U004019).

Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Одеського університету внутрішніх справ України 30 жовтня 2020 року (протокол № 3).

Метою дисертаційного дослідження є отримання наукового результату у вигляді теоретично обґрунтованих положень щодо методики розслідування державної зради, а також формування на цій основі науково обґрунтованих рекомендацій щодо організаційно-тактичного забезпечення розслідування державної зради.

Для досягнення окресленої мети сформульовано такі основні завдання:

- з'ясувати проблеми формування криміналістичної характеристики державної зради;
- виділити характерні особливості предмету злочинного посягання та дослідити обстановку як елементів криміналістичної характеристики державної зради;
- охарактеризувати та систематизувати способи готування, вчинення й приховування державної зради, виокремити ознаки слідчої картини;
- охарактеризувати окремі типологічні характеристики особ злочинця, який вчиняє державну зраду;
- визначити і конкретизувати обставини, що підлягають встановленню під час розслідування державної зради;
- здійснити класифікацію типових слідчих ситуації початкового етапу розслідування;
- сформулювати поняття та визначити форми й напрями взаємодії під час розслідування державної зради;
- розкрити тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні державної зради;
- висвітлити загальні положення тактики негласних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні державної зради;
- виокремити особливості призначення і проведення судових експертиз під час розслідування державної зради.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають під час досудового розслідування державної зради.

Предмет дослідження – основи методики розслідування державної зради.

Методи дослідження. В ході дослідження використовувались загальнонаукові, міждисциплінарні та спеціальні методи пізнання: *діалектичний* – як загальний метод наукового пізнання дійсності дозволив створити цілісне уявлення про основні елементи криміналістичної характеристики державної зради, організаційно-тактичних засад розслідування, а також з'ясування сутності й особливостей проведення низки слідчих (розшукових) дій, формулювання

пропозицій та рекомендацій з удосконалення методики розслідування аналізованого злочину (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 3.1, 3.2). *Догматичний метод* застосовано для тлумачення юридичних категорій, уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження (розділи 1-3). Методи *порівняння, кількісного та якісного аналізу* – під час дослідження норм матеріального і процесуального права, наукових категорій та визначень (розділ 1, підрозділи 2.2, 2.3). *Формально-логічний метод і метод структурного аналізу* використовувався з метою встановлення способів учинення державної зради та особливостей слідової картини (підрозділи 1.4). *Порівняльно-правовий метод*, дозволив зіставити наявні теоретичні підходи щодо визначення криміналістичної характеристики злочинів, характерних ознак особи злочинця, форм та напрямів взаємодії під час досудового розслідування злочинів (підрозділи 1.1, 1.2, 2.3); *прогностичний метод* використано під час дослідження теоретичних і правових аспектів проведення слідчих-розшукових, негласних слідчих-розшукових дій, призначення та проведення судових експертиз, що уможливило виявлення тенденцій розвитку вітчизняного законодавства (розділ 3); *Системно-структурний метод* надав можливість проаналізувати організаційні й тактико-психологічні засади провадження окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування державної зради (підрозділи 3.1–3.2). *соціологічний* – під час анкетування прокурорів, слідчих Служби безпеки України та оперативних працівників (розділи 1–3); *статистичний* метод використаний для збирання, аналізу та узагальнення емпіричних матеріалів дослідження, серед яких офіційні дані Офісу Генерального прокурора України, рішення національних судів України, матеріали з Єдиного державного реєстру судових рішень, анкетування слідчих Служби безпеки України та оперативних працівників (розділи 1–3); *метод узагальнення* застосовано при підведенні підсумків за результатами дослідження окремих проблем, що стосуються методики розслідування державної зради (розділи 1 – 3);

Емпіричну базу дослідження становлять офіційні статистичні дані Офісу Генерального прокурора, відомості з Єдиного реєстру судових рішень, результати опитування 87 слідчих органів досудового розслідування служби безпеки України, 35 співробітників прокуратури, 46 працівників оперативних підрозділів. Під час підготовки дисертації використано багаторічний досвід роботи дисертанта в органах досудового розслідування Служби безпеки України.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що дисертація є однією з перших в українській криміналістичній науці, в умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію України, кваліфікаційних наукових праць, в якій сформульовано низку наукових положень, висновків і рекомендацій щодо окремої криміналістичної методики розслідування державної зради. До найбільш вагомих результатів, що містять наукову новизну, слід віднести наступні:

уперше:

– розроблено криміналістичну характеристику методики розслідування державної зради та визначено її елементи, до яких належать предмет злочинного посягання, спосіб учинення злочину, обстановка та слідова картина, особа злочинця, мотив та мета вчинення злочину, досліджено особливості та

кореляційні зв'язки між ними; доведено, що мотив і мета вчинення злочину належать до елементів криміналістичної характеристики, оскільки під час його вчинення виникають спонукання, пов'язані з політико-ідеологічною мотивацією під час збройного конфлікту чи воєнного стану, спрямовані на вчинення дій громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України;

– на підставі узагальнення слідчо-судової практики здійснено типізацію способів державної зради та встановлено типові наслідки досліджуваного злочину;

– визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування державної зради, залежно від джерела інформації та встановлених обставин, що можуть свідчити про вчинення злочину, що надало можливість змодельовати найбільш оптимальний комплекс слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на вирішення завдань початкового етапу розслідування досліджуваного злочину;

– запропоновано авторську дефініцію «взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами під час розслідування державної зради» під якою необхідно розуміти узгоджену за метою, місцем, часом та послідовністю, врегульовану кримінальним процесуальним законодавством України та відомчими (міжвідомчими) нормативно-правовими актами, спільну діяльність органів досудового розслідування з оперативними підрозділами, а також з суб'єктами розвідувального співтовариства, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, а також іншими державними структурами, громадськими організаціями, ЗМІ та окремими громадянами, спрямовану на поєднання наявних можливостей, сил, методів і засобів для успішного проведення комплексу взаємопов'язаних і взаємообумовлених процесуальних дій з метою пошуку і фіксації фактичних даних про вчинення дій на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. Визначено особливості форм взаємодії органів досудового розслідування з розвідувальними органами СЗР України, розвідувальними органами МО України, ДПС України, оперативними підрозділами ЦУ СБУ, що здійснюють контррозвідувальну діяльність під час досудового розслідування державної зради;

удосконалено:

– класифікацію та типові ознаки особи злочинця, який вчиняє державну зраду, за критеріями: віку, освіти, соціального становища, психологічного стану тощо;

– положення щодо організації проведення огляду комп'ютерних даних, з використанням інструментів та технології OSINT. З метою забезпечення допустимості та достовірності доказів з відкритих джерел, звернута увага на застосування рекомендації щодо архівації даних, які містяться у відкритих джерелах з урахуванням особливостей, передбачених Протоколом Берклі.

– організаційні і тактичні положення та рекомендації щодо особливостей проведення допиту та обшуку при розслідуванні державної зради та запропоновано рекомендації щодо їх підготовки та проведення;

– положення про обстановку вчинення державної зради, вчиненої в умовах збройного конфлікту чи воєнного стану, зокрема в частині розмежування складів злочинів ст.ст. 111 та 111-1 КК України;

набули подальшого розвитку:

– положення щодо змісту обставин, які підлягають встановленню під час розслідування державної зради, як самостійного елемента окремої криміналістичної методики, які конкретизовано залежно від форми вчинення злочину;

– положення щодо сучасних можливостей судових експертиз (комп'ютерної техніки і програмних продуктів, звуко-, відеозапису, телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів, семантико-текстуальні, судова експертиза з питань державної таємниці) як основної процесуальної форми використання спеціальних знань під час розслідування державної зради;

– тактичні рекомендації щодо тактики проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування державної зради: зняття інформації з електронних телекомунікаційних мереж та інформаційних систем; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; аудіо-, відеоконтроль особи, місця; контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки й пропозиції можуть бути використані:

– *практичній діяльності правоохоронних органів України* – при розробленні та вдосконаленні відомчих нормативно-правових актів, підготовці посібників, методичних рекомендацій з питань державної зради;

– *науково-дослідній діяльності* – під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень проблемних питань розслідування державної зради (акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 18.03. 2024 б/н.).

- у *навчальному процесі* – викладені у дисертації положення використовуються під час підготовки посібників, методичних рекомендацій, проведення лекцій, семінарських і практичних занять з курсантами та слухачами закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», (акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 20.03.2024 б/н);

Дисертаційна робота підготовлена на кафедрі кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ, обговорена на засіданні міжкафедрального семінару університету, схвалена ним і рекомендована до захисту (протокол № 12 від 21.03.2024 р.). Основні положення і висновки дисертації доповідались автором і були предметом обговорення на міжнародних конференціях.

У роботі нами вирішено наукове завдання щодо розробки основ методики розслідування державної зради.

Методика розслідування державної зради – це видова методика розслідування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, структурними елементами якої є: криміналістична характеристика, складові якої характеризуються кореляційною взаємозалежністю, визначають характер й особливості досудового розслідування (предмет злочинного посягання; обстановка (час, місце та інші обставини) злочину; спосіб підготовки, вчинення і спосіб приховування злочину; слідова картина; характеристика особи злочинця); організація і тактика початкового та наступного етапів розслідування (обставини, що підлягають встановленню; типові слідчі ситуації й відповідні алгоритми процесуальних дій у кожній з них; взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами; проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових), а також використання спеціальних знань, призначення експертиз).

Визначено, що криміналістична характеристика державної зради, – це система взаємозалежних даних про криміналістично вагомі ознаки злочину, що дозволяє виробити науково обґрунтовані рекомендації і прийоми виявлення, вилучення і використання відображеної інформації в процесі доказування, з метою його швидкого розкриття та розслідування шляхом побудови та перевірки слідчих версій під час проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів.

Підкреслено роль предмета злочинного посягання в системі криміналістичної характеристики державної зради. Визначено, що при вчиненні державної зради у формі шпигунства предметом злочинного посягання виступають відомості, що становлять державну таємницю. При вчиненні державної зради у формі надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, предметом злочинного посягання є інформація з обмеженим доступом, шкода в оприлюдненні якої становить загрозу суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці. До інформації з обмеженим доступом належить таємна та службова інформація визначна відомчими нормативно-правовими актами Міністерства оборони України.

Обстановка вчинення державної зради характеризується як сукупністю суспільно-політичних і соціально-економічних умов об'єктивної дійсності, що склалися на території держави у певний часовий період, так і сукупністю обставин, які сформувалися на момент вчинення державної зради у певній її формі в конкретному місці й у визначений час та безпосередньо сприяли або перешкоджали винним особам у реалізації їх злочинних намірів.

Встановлено, що на обстановку вчинення державної зради можуть впливати: 1) об'єктивні (зовнішні) чинники (запровадження воєнного стану в державі; окупація певних регіонів України та проведення агітаційної роботи на них; загострення міжрелігійних та міжнаціональних протистоянь; нарощування чисельності незаконних збройних формувань на територіях, що входять до зони бойових дій тощо); 2) чинники суб'єктивного характеру (байдуже відношення до інтересів суспільства; непогодження з політикою представників державної влади

України; підтримка проросійських ідей; сповідування ідеології СРСР, підтримка країни агресора тощо).

Слід зауважити, що способи вчинення злочинів, передбачених статтею 111 КК України є різноманітними і залежать від конкретної обстановки та форми вчинення державної зради. Вивчення слідчої та судової практики дозволило здійснити типізацію способів вчинення державної зради, які є самостійною обов'язковою складовою криміналістичної характеристики досліджуваного злочину. Найбільш розповсюдженими є

- перехід на бік ворога в умовах збройного конфлікту чи в умовах воєнного стану,
- шпигунство;
- підризна діяльність проти України та інші.

Типовими матеріальними слідами державної зради є: письмові документи (текстові повідомлення, аудіозаписи, фото- та відео-зображення, довідки про телефонні розмови зі співучасниками діяльності та ін.); речові докази (комп'ютерна техніка, засоби зв'язку, носії інформації тощо). Поряд з матеріальними слідами важливе значення мають також ідеальні сліди-відображення.

Враховуючи специфіку складу злочину передбаченого ст. 111 КК України, осіб, які вчинюють державну зраду, залежно від форми вчинення злочину, класифіковано на групи: 1) військовослужбовці Збройних Сил України, 2) працівники правоохоронних структур, 3) працівники судових органів; 4) працівники органів влади та місцевого самоврядування; 5) громадяни України, які проживають на тимчасово окупованих територіях; 6) тимчасово безробітні громадяни України. Визначено, що вчинення дій громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, обумовлений політико-ідеологічною мотивацією.

До обставин, які підлягають встановленню та доповнюють зміст предмету доказування, у тому числі – криміналістично-значимою інформацією, відносяться: особливості предмета злочинного посягання, підготовчі дії, безпосереднє вчинення та дії з приховання слідів злочину; характер взаємовідносин особи, що вчинила злочин з іноземною державою, організацією або їх представниками; особливості слідової картини; ряд інших фактів і подій, які прямо не зазначені у кримінальному процесуальному законодавстві і відповідних статтях кримінального кодексу, але сприяють їх доведенню.

Виокремлено найпоширеніші слідчі ситуації початкового етапу розслідування державної зради та відповідні їм тактичні завдання розслідування.

Встановлено, що на початковому етапі розслідування, залежно від форми державної зради та вихідної інформації, типовими слідчими ситуаціями є: кримінальне провадження розпочато за результатами реалізації інформації, отриманої під час проведення ОРЗ оперативними підрозділами, кримінальне провадження розпочато за результатами проведення НСРД за дорученням слідчого, кримінальне провадження розпочато за результатами аналізу повідомлень у засобах масової інформації, кримінальне провадження розпочато за результатами проведення слідчих (розшукових) дій по іншому кримінальному провадженню. За кожною з визначених типових слідчих ситуацій початкового

етапу розслідування запропоновано алгоритми їх вирішення шляхом проведення необхідних слідчих розшукових та процесуальних дій, з'ясовано їх зміст й оптимальну послідовність.

Важливе значення відіграє взаємодія. Відтак нами було сформульоване авторське поняття та визначено форми взаємодії та напрямки їх практичної реалізації.

Серед процесуальних засобів доказування під час досудового розслідування державної зради, найбільшу специфіку мають: 1) огляд документів та комп'ютерних даних – 98% та 86% відповідно; 2) допит свідків, підозрюваних – 100%; 3) обшук – 84% та 55%; 4) пред'явлення для впізнання – 32% та 18%; 5) слідчий експеримент – 22% та 14%; 6) призначення судових експертиз – 88 %.

Розглянуто особливості проведення огляду комп'ютерних даних, окрема увага приділена викристаню OSINT– розвідці з відкритих джерел, визначено інструменти та технології OSINT, які можуть бути використані при розслідуванні державної зради, до яких відносяться: пошукові системи, соціальні мережі, офіційні та наукові сайти, онлайн карти, для збору інформації про підозрюваних осіб, їхню діяльність, освіту тощо. З метою забезпечення допустимості та достовірності доказів з відкритих джерел, звернута увага на застосовування рекомендації щодо архівації даних, які містяться у відкритих джерелах з урахуванням особливостей, передбачених Протоколом Берклі.

Визначено, що проведення обшуку характеризується пошуком комп'ютерної техніки, комп'ютерних даних, електронних доказів. Для підвищення ефективності проведення обшуку в приміщеннях, де знаходиться комп'ютерна техніка, запропоновано алгоритм його проведення.

Встановлено, що особливості тактики підготовки та проведення допиту свідків відбувається залежно від категорії допитуваної особи: 1) працівники правоохоронних, судових та інших органів державної влади, які працювали разом з підозрюваним до окупації території, а також особи, які через свої робочі відносини, професійні функції були знайомі з підозрюваним; 2) члени сім'ї чи знайомі, сусіди підозрюваного; 3) військовослужбовці, з питань наслідків, до яких може призвести розголошення відомостей військового характеру; 4) особи з числа тих, які підшукувались підозрюваним для реалізації злочинного плану спрямованого проти основ національної безпеки; 5) військовослужбовці, які разом з підозрюваним проходили службу у складі окупаційних військ; 6) службові особи судових органів, органів прокуратури та інших правоохоронних органів, військових адміністрацій, до повноважень яких відносяться питання щодо призначення на відповідну посаду підозрюваного; 7) мешканці звільнених територій, внутрішньо перміщенні особи, представники засобів масової інформації, які висвітлювали перебіг подій здійсненої терористичної атаки та поінформовані про певні її обставини

Визначено, що предмет допиту підозрюваного, визначається формою вчинення державної зради, а також особливостями слідчої ситуації, в якій відбувається допит підозрюваного.

За результатами проведеного емпіричного дослідження найчастіше у провадженнях досліджуваної категорії проводяться такі НСРД: зняття інформації з електронних комунікаційних мереж - 83 %; зняття інформації з електронних

інформаційних систем - 88 %; аудіо-, відеоконтроль особи - 71 %; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу - 72 %; спостереження за особою, річчю або місцем - 23 %, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи - 17 %; контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту - 12 %.

Під час розслідування державної зради, необхідним напрямом застосування спеціальних знань є проведення експертиз, серед яких найпоширенішими є: експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів (комп'ютерно-технічна експертиза) - 37%, судові експертизи звуко-, відеозапису - 23%, експертиза телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів - 12%, лінгвістичні (семантико-текстуальні) експертизи – 10%, судова експертиза з питань державної таємниці - 9%, судово психолого-психіатричні експертизи - 4%, портретна експертиза - 3%.

У роботі вирішено наукове завдання щодо розробки основ методики розслідування державної зради.

Методика розслідування державної зради – це видова методика розслідування кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, структурними елементами якої є: криміналістична характеристика, складові якої характеризуються кореляційною взаємозалежністю, визначають характер й особливості досудового розслідування (предмет злочинного посягання; обстановка (час, місце та інші обставини) злочину; спосіб підготовки, вчинення і спосіб приховування злочину; слідова картина; характеристика особи злочинця); організація і тактика початкового та наступного етапів розслідування (обставини, що підлягають встановленню; типові слідчі ситуації й відповідні алгоритми процесуальних дій у кожній з них; взаємодія слідчого з оперативними та іншими підрозділами; проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових), а також використання спеціальних знань, призначення експертиз).

Визначено, що криміналістична характеристика державної зради, – це система взаємозалежних даних про криміналістично вагомні ознаки злочину, що дозволяє виробити науково обґрунтовані рекомендації і прийоми виявлення, вилучення і використання відображеної інформації в процесі доказування, з метою його швидкого розкриття та розслідування шляхом побудови та перевірки слідчих версій під час проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів.

Підкреслено роль предмета злочинного посягання в системі криміналістичної характеристики державної зради. Визначено, що при вчиненні державної зради у формі шпигунства предметом злочинного посягання виступають відомості, що становлять державну таємницю. При вчиненні державної зради у формі надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України, предметом злочинного посягання є інформація з обмеженим доступом, шкода в оприлюдненні якої становить загрозу суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці. До інформації з обмеженим доступом належить таємна та службова інформація визначена відомчими нормативно-правовими актами Міністерства оборони України.

Обстановка вчинення державної зради характеризується як сукупністю суспільно-політичних і соціально-економічних умов об'єктивної дійсності, що склалися на території держави у певний часовий період, так і сукупністю обставин, які сформувалися на момент вчинення державної зради у певній її формі в конкретному місці й у визначений час та безпосередньо сприяли або перешкоджали винним особам у реалізації їх злочинних намірів.

Встановлено, що на обстановку вчинення державної зради можуть впливати: 1) об'єктивні (зовнішні) чинники (запровадження воєнного стану в державі; окупація певних регіонів України та проведення агітаційної роботи на них; загострення міжрелігійних та міжнаціональних протистоянь; нарощування чисельності незаконних збройних формувань на територіях, що входять до зони бойових дій тощо); 2) чинники суб'єктивного характеру (байдуже відношення до інтересів суспільства; непогодження з політикою представників державної влади України; підтримка проросійських ідей; сповідування ідеології СРСР, підтримка країни агресора тощо).

Слід зауважити, що способи вчинення злочинів, передбачених статтею 111 КК України є різноманітними і залежать від конкретної обстановки та форми вчинення державної зради. Вивчення слідчої та судової практики дозволило здійснити типізацію способів вчинення державної зради, які є самостійною обов'язковою складовою криміналістичної характеристики досліджуваного злочину. Найбільш розповсюдженими є

- перехід на бік ворога в умовах збройного конфлікту чи в умовах воєнного стану,
- шпигунство;
- підривна діяльність проти України та інші.

Типовими матеріальними слідами державної зради є: письмові документи (текстові повідомлення, аудіозаписи, фото- та відео-зображення, довідки про телефонні розмови зі співучасниками діяльності та ін.); речові докази (комп'ютерна техніка, засоби зв'язку, носії інформації тощо). Поряд з матеріальними слідами важливе значення мають також ідеальні сліди-відображення.

Враховуючи специфіку складу злочину передбаченого ст. 111 КК України, осіб, які вчинюють державну зраду, залежно від форми вчинення злочину, класифіковано на групи: 1) військовослужбовці Збройних Сил України, 2) працівники правоохоронних структур, 3) працівники судових органів; 4) працівники органів влади та місцевого самоврядування; 5) громадяни України, які проживають на тимчасово окупованих територіях; 6) тимчасово безробітні громадяни України. Визначено, що вчинення дій громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, обумовлений політико-ідеологічною мотивацією.

До обставин, які підлягають встановленню та доповнюють зміст предмету доказування, у тому числі – криміналістично-значимою інформацією, відносяться: особливості предмета злочинного посягання, підготовчі дії, безпосереднє вчинення та дії з приховання слідів злочину; характер взаємовідносин особи, що вчинила злочин з іноземною державою, організацією або їх представниками; особливості слідової картини; ряд інших фактів і подій, які прямо не зазначені у

кримінальному процесуальному законодавстві і відповідних статтях кримінального кодексу, але сприяють їх доведенню.

Виокремлено найпоширеніші слідчі ситуації початкового етапу розслідування державної зради та відповідні їм тактичні завдання розслідування.

Встановлено, що на початковому етапі розслідування, залежно від форми державної зради та вихідної інформації, типовими слідчими ситуаціями є: кримінальне провадження розпочато за результатами реалізації інформації, отриманої під час проведення ОРЗ оперативними підрозділами, кримінальне провадження розпочато за результатами проведення НСРД за дорученням слідчого, кримінальне провадження розпочато за результатами аналізу повідомлень у засобах масової інформації, кримінальне провадження розпочато за результатами проведення слідчих (розшукових) дій по іншому кримінальному провадженню. За кожною з визначених типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування запропоновано алгоритми їх вирішення шляхом проведення необхідних слідчих розшукових та процесуальних дій, з'ясовано їх зміст й оптимальну послідовність.

Важливе значення відіграє взаємодія. Відтак нами було сформульоване авторське поняття та визначено форми взаємодії та напрямки їх практичної реалізації.

Серед процесуальних засобів доказування під час досудового розслідування державної зради, найбільшу специфіку мають: 1) огляд документів та комп'ютерних даних – 98% та 86% відповідно; 2) допит свідків, підозрюваних – 100%; 3) обшук – 84% та 55%; 4) пред'явлення для впізнання – 32% та 18%; 5) слідчий експеримент – 22% та 14%; 6) призначення судових експертиз – 88 %.

Розглянуто особливості проведення огляду комп'ютерних даних, окрема увага приділена викристаню OSINT– розвідці з відкритих джерел, визначено інструменти та технології OSINT, які можуть бути використані при розслідуванні державної зради, до яких відносяться: пошукові системи, соціальні мережі, офіційні та наукові сайти, онлайн карти, для збору інформації про підозрюваних осіб, їхню діяльність, освіту тощо. З метою забезпечення допустимості та достовірності доказів з відкритих джерел, звернута увага на застосування рекомендації щодо архівації даних, які містяться у відкритих джерелах з урахуванням особливостей, передбачених Протоколом Берклі.

Визначено, що проведення обшуку характеризується пошуком комп'ютерної техніки, комп'ютерних даних, електронних доказів. Для підвищення ефективності проведення обшуку в приміщеннях, де знаходиться комп'ютерна техніка, запропоновано алгоритм його проведення.

Встановлено, що особливості тактики підготовки та проведення допиту свідків відбувається залежно від категорії допитуваної особи: 1) працівники правоохоронних, судових та інших органів державної влади, які працювали разом з підозрюваним до окупації території, а також особи, які через свої робочі відносини, професійні функції були знайомі з підозрюваним; 2) члени сім'ї чи знайомі, сусіди підозрюваного; 3) військовослужбовці, з питань наслідків, до яких може призвести розголошення відомостей військового характеру; 4) особи з числа тих, які підшукувались підозрюваним для реалізації злочинного плану спрямованого проти основ національної безпеки; 5) військовослужбовці, які разом

з підозрюваним проходили службу у складі окупаційних військ; 6) службові особи судових органів, органів прокуратури та інших правоохоронних органів, військових адміністрацій, до повноважень яких відносяться питання щодо призначення на відповідну посаду підозрюваного; 7) мешканці звільнених територій, внутрішньо переміщені особи, представники засобів масової інформації, які висвітлювали перебіг подій здійсненої терористичної атаки та поінформовані про певні її обставини

Визначено, що предмет допиту підозрюваного, визначається формою вчинення державної зради, а також особливостями слідчої ситуації, в якій відбувається допит підозрюваного.

За результатами проведеного емпіричного дослідження найчастіше у провадженнях досліджуваної категорії проводяться такі НСРД: зняття інформації з електронних комунікаційних мереж - 83 %; зняття інформації з електронних інформаційних систем - 88 %; аудіо-, відеоконтроль особи - 71 %; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу - 72 %; спостереження за особою, річчю або місцем - 23 %, обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи - 17 %; контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту - 12 %.

Під час розслідування державної зради, необхідним напрямом застосування спеціальних знань є проведення експертиз, серед яких найпоширенішими є: експертиза комп'ютерної техніки і програмних продуктів (комп'ютерно-технічна експертиза) - 37%, судові експертизи звуко-, відеозапису - 23%, експертиза телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів - 12%, лінгвістичні (семантико-текстуальні) експертизи - 10%, судова експертиза з питань державної таємниці - 9%, судово психолого-психіатричні експертизи - 4 %, портретна експертиза - 3%.

По закінченню доповіді дисертанта, присутніми було поставлено низку запитань.

КОРНІЄНКО М.В., доктор юридичних наук, професор: Шановний Юрію Сергійовичу, як впроваджені результати вашого дослідження?

КОНОНЕНКО Ю.С.: Дякую за запитання. Результати дослідження впроваджені в освітній процес та науково-дослідну діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ.

ТАРАСЕНКО В.Є., доктор юридичних наук, професор: Юрію Сергійовичу, Вами запропоновано авторську дефініцію «взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами під час розслідування державної зради».

З якими органами та підрозділами, на вашу думку, найбільше співпрацюють органи досудового розслідування під час розслідування воєнної зради? Та які форми такої взаємодії?

КОНОНЕНКО Ю.С.: Дякую за запитання. Така взаємодія відбувається здебільшого з оперативними підрозділами, суб'єктами контррозвідувальної діяльності: з розвідувальними органами СЗР України, розвідувальними органами МО України, ДПС України, оперативними підрозділами ЦУ СБУ, що здійснюють контррозвідувальну діяльність під час досудового розслідування державної зради, іншими державними структурами, громадськими організаціями, ЗМІ. Форми такої

взаємодії з доктринальної точки зору є «класичними»: процесуальна та не процесуальна.

На підставі аналізу емпіричних даних під час розслідування злочинів, передбачених ст. 111 КК України, визначено, що основними процесуальними формами взаємодії при розслідуванні державної зради є: виконання оперативним підрозділом слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій за дорученням слідчого; передача слідчому матеріалів оперативно-розшукової діяльності за фактами виявлення державної зради; участь при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій - 79 %; здійснення заходів щодо розшуку підозрюваного після зупинення досудового розслідування - 69 % .

Непроцесуальними формами взаємодії при розслідуванні державної зради є: витребування необхідної інформації; взаємний обмін інформацією; проведення спільних заходів; пошук і виявлення підозрюваного, який переховується, речових доказів, документів, тощо; спільне аналітичне опрацювання початкових матеріалів та висунення основних версій; спільне планування та вжиття заходів щодо захисту зібраної доказової бази.

ТАРАСЕНКО В.Є., доктор юридичних наук, професор: Дякую за надану відповідь, ваша позиція зрозуміла.

ЛІСНІЧЕНКО Д.В. кандидат юридичних наук, доцент: На сьогодні актуальним є використання пошуку та аналізу з відкритих джерел – OSINT у розслідуванні злочинів. Розкажіть, як він використовується у розслідуванні державної зради.

КОНОНЕНКО Ю.С.: Дякую за запитання. До інструментів та технологій OSINT, які можуть бути використані при розслідуванні державної зради, відносяться: пошукові системи, соціальні мережі, офіційні та наукові сайти, онлайн карти, для збору інформації про підозрюваних осіб, їхню діяльність, освіту тощо. Зокрема, за допомогою пошукових систем (Google, Bing тощо) можна отримати інформацію про освіту, досвід роботи, належність до певних організацій, контактну інформацію осіб, тощо. Використання соціальних мереж (Facebook, LinkedIn тощо) дозволяє здійснити аналіз особистих профілів підозрюваних та їх зв'язків з іншими особами або організаціями, зокрема надати інформацію про його діяльність та зв'язок з представниками держави-агресора, виявлення публікацій, які свідчать про проросійські погляди, тощо. Геолокаційні інструменти: Google Maps, Google Earth дозволяють відстежити місця, пов'язані з підозрюваними, аналізувати їх маршрути, місця проживання та роботи. Зокрема Google Maps, може бути використано для перевірки адрес та розташування організацій, в якій працювали підозрювані. Використання медіа-платформ YouTube дають змогу переглянути інтерв'ю та інших відеозаписи з підозрюваними для виявлення їхніх політичних поглядів та знань. Використання онлайн газет та видань та інших онлайн ресурсів дозволяє вивчити статті, колонки та інші публікації, в яких йдеться про злочинні дії підозрюваних.

За допомогою інструментів та ресурсів OSINT можна отримати значну кількість доказів, які підтверджують участь підозрюваних осіб у протиправних діях.

ЛІСНІЧЕНКО Д.В., кандидат юридичних наук, доцент. Дякую за відповідь.

ТЕТЕРЯТНИК Г.К., доктор юридичних наук, професор. Шановний Юрію Сергійовичу, у продовження запитання Дмитра Лісніченка, хотілося б дізнатися, як оформлюються результати роботи з відкритими джерелами та ким проводиться її збір та аналіз.

КОНОНЕНКО Ю.С.: Дякую за запитання. На сьогоднішній день складається протокол огляду комп'ютерних даних за визначеною методикою, його також визначають як протокол Берклі. На практиці слідчі як самостійно проводять OSINT і оформлюють його результати, так і здійснюють ці процесуальні дії у взаємодії із представниками підрозділів кіберполіції, а також аналітичних підрозділів. Найчастіше такі способи отримання доказів використовуються у кримінальних провадженнях, що здійснюються за процедурою спеціального досудового розслідування та у випадках, які пов'язані із тимчасово окупованими територіями та інформацією, пов'язаною з рф.

ЛІСНІЧЕНКО Д.В. кандидат юридичних наук, доцент: Дякую за відповідь, зрозуміло.

МУДРЕЦЬКА Г.В., кандидат юридичних наук, доцент: Шановний Юрію Сергійовичу, під час своєї доповіді та у роботі ви визначили способи вчинення злочину, передбаченого ст. 111 КК України. Які з них, на вашу думку, є найбільш розповсюдженими та чим вони характеризуються?

КОНОНЕНКО Ю.С.: Дякую за запитання. Дякую за запитання. Ясно, що технічний прогрес не стоїть на місці і як допомагає нам у боротьбі зі збройною агресією та злочинами, так і формує нові способи їх вчинення. Серед таких досить розповсюдженими є збір та передання відомостей, що містить службову інформацію; поширення матеріалів в Інтернет-ресурсах, які містять недостовірні відомості щодо дій ЗСУ, обґрунтування необхідності зміни конституційного ладу та меж території України тощо; добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних органах, створених на тимчасово окупованій території та здійснення відповідної діяльності на користь окупаційної влади; висвітлення резонансних подій у засобах масової інформації російської федерації, у тому числі у мережі Інтернет, які дискредитують українську владу; формування на території України агентурної мережі серед жителів України, підбір кандидатів для вербування з метою збору та передачі інформації представникам іноземної держави, організації або їх представникам; організація міжконфесійних, міжетнічних та інших конфліктів, розпалювання сепаратистських настроїв серед населення окремих регіонів, організація інформаційної експансії з боку інших держав, проведення провокаційних акцій метою дестабілізації суспільно-політичної обстановки в регіоні та провокування ускладнення міжнародних відносин України; фінансування спеціально створеного агентурного апарату іноземної організації на території України; створення передумов для успішного проведення представниками російської федерації підривної діяльності тощо.

МУДРЕЦЬКА Г.В., кандидат юридичних наук, доцент: Дякую за надану відповідь, ваша позиція зрозуміла.

Після відповідей на запитання слово було надано науковому керівнику кандидату юридичних наук, доценту Янковому М.О., який дав оцінку дисертанту та охарактеризував Кононенка Юрія Сергійовича, як грамотного, досвідченого фахівця, за багаторічним професійним досвідом роботи у слідчих та оперативних

підрозділах, здатністю до аналітичного мислення, визначення сучасних практичних та теоретичних аспектів досліджуваного питання. Науковий керівник підкреслив, що здобувач досить ґрунтовно та досконало виконав наукове дослідження.

Мета, завдання, які поставив перед собою Кононенко Ю.С., були послідовно та повно розкриті в дисертації, а надані висновки та пропозиції є вдалими, логічними та науково обґрунтованими. Хоча подібним темам приділялася увага у науковій доктрині, втім комплексні праці монографічного рівня на теперішній час відсутні.

Здобувач оволодів методологію наукового дослідження, що дозволило виконати наукове завдання та сформувані ґрунтовні пропозиції щодо змін до кримінального процесуального законодавства. Представлене на публічній презентації дослідження є завершеною працею, яка має суттєве значення для вітчизняної юридичної науки, а його автор готовий до атестації здобувача ступеня доктора філософії.

Науковий керівник також подякував всім присутнім за підтримку наукового дослідження і здобувача.

Під час наукової дискусії учасниками публічної презентації надано свої думки і міркування, щодо представленого на розгляд дослідження.

КОРНІЄНКО М.В. доктор юридичних наук, професор: Ознайомившись зі змістом роботи, заслухавши доповідь та відповіді здобувача на запитання, можу підсумувати, що представлена для розгляду дисертаційна робота є вагомим внеском в розвиток криміналістики та кримінального процесу, викладені в роботі висновки та пропозиції пройшли належну апробацію, основні положення дисертації висвітлено в достатній кількості наукових статей за профілем представленого дослідження, що свідчить про системність та ґрунтовність підходу автора до написання цієї роботи. Наявні акти впровадження результатів дослідження. Таким чином, виконані усі формальні вимоги, що висуваються до такого виду робіт, за ступенем актуальності та науковою значимістю робота є завершеним науковим дослідженням та може бути рекомендоване до разового публічного захисту в разовій спеціалізованій вченій раді з метою присудження Юрію Валерійовичу ступеня доктора філософії.

ТЕТЕРЯТНИК Г.К., доктор юридичних наук, професор: У цій роботі продемонстроване вдале поєднання теорії та практики розслідування державної зради. Дисертація містить елементи наукової новизни, достатні для робіт такого рівня. Позитивно слід відзначити значну кількість прикладів із судової практики. Сьогоднішній виступ дисертанта, його відповіді на запитання засвідчили, що він сформувався як науковець, оволодів методологією дослідження, має глибоке розуміння проблематики представленого дослідження. Вважаю, що робота може бути рекомендована до публічного захисту.

МУДРЕЦЬКА Г.К., кандидат юридичних наук, доцент: Після виступу здобувача та його відповідей на поставлені присутніми запитання я переконалася у високому рівні як самого здобувача, так і представленого дослідження. Я підтримую думки колег, що представлена дисертація може бути рекомендована до разового публічного захисту для здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

ЛІСНІЧЕНКО Д.В., кандидат юридичних наук, доцент: Дисертант вільно володіє тематикою дослідження, робота містить практико орієнтовані пропозиції та елементи наукової новизни, які стати внеском у доктрину криміналістики. Актуальність дослідження не викликає сумнівів, воно відповідає сучасній проблематиці, висновки засновані на належному емпіричному підґрунті. Впевнено буду підтримувати дисертанта, вважаю, що робота може бути рекомендована до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у галузі права. Дякую.

ТАРАСЕНКО В.Є., доктор юридичних наук, професор: Мені сподобався виступ здобувача, сама робота, яка дійсно має концептуальний характер, досить ґрунтовно розкритий предмет дослідження, запропоновані цікаві та корисні зміни до законодавства. Вважаю, що робота може бути рекомендована до публічного захисту.

ВИСНОВОК

**про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
Кононенка Юрія Сергійовича на тему:
«Основи методики розслідування державної зради»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Обґрунтування вибору теми дослідження. Згідно з Конституцією України, Україна є суверенною та незалежною державою. Проте, починаючи з 2014 року російська федерація веде пряме та опосередковане застосування збройної агресії проти територіальної цілісності та суверенітету України, а з 24 лютого 2022 р. військовослужбовці зс рф, шляхом збройної агресії із застосуванням зброї, військової техніки та артилерії, незаконно вторглися на територію України та здійснили збройний напад на державні органи влади, об'єкти військової та цивільної інфраструктури, після чого здійснили військову окупацію частини території України, чим змінили межі території та державного кордону України.

З метою встановлення свого впливу в Україні російська федерація, системно застосовує політичні, економічні, інформаційно-психологічні засоби. При цьому професійні служби ворожої держави, здійснюють розвідувально-підривну діяльність проти України, підживлюючи сепаратистські настрої, використовуючи організовані злочинні угруповання та корумповані зв'язки з посадовими особами, та намагаються зміцнити свою інфраструктуру впливу. Деструктивна пропаганда яка здійснюється як ззовні, так і всередині України, використовує суспільні протиріччя, розпалює ворожнечу, провокує конфлікти, підриває суспільну єдність нашої держави. На сьогодні простежуються не поодинокі випадки вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, а кількість випадків державної зради, як найбільш небезпечного посягання на державну безпеку, обороноздатність, незалежність України, її конституційний лад, викликає чималі занепокоєння. Так, у 2019 році проти основ Національної безпеки України обліковано злочинів –379, у 2020 – 414, у 2021 – 520, у 2022 – 17422, у 2023 – 5562, з них за ст. 111 КК України обліковано у 2019 – 123, у 2020 – 145, у 2021 –

208, у 2022 – 1957, у 2023 – 1169. При цьому у 2020 р. до суду було передано 17 обвинувальних актів щодо вчинення державної зради. Натомість у 2021 р. таких обвинувальних актів налічувалось – 46; у 2022 р. – 269. Врешті, у 2023 р. їхня кількість зросла до 315. Вказане засвідчує, що до кримінальної відповідальності притягається незначна кількість осіб, порівняно із виявленими та облікованими злочинами. Вказаний стан речей зумовлений комплексом причин, зокрема поширеними є випадки, здійснення спецслужбами рф масштабних вербувань українських громадян, як з числа військовослужбовців, так і цивільних осіб для вчинення ними державної зради. Нерідко наші громадяни свідомо йдуть на такий крок, особливо ті, які перебувають на окупованих територіях, зраджуючи інтереси України. Наведені обставини свідчать про наявність значних труднощів у діяльності органів досудового розслідування в означеному напрямку, що вимагає необхідність організаційно-тактичного забезпечення досудового розслідування державної зради та розроблення методики розслідування зазначених злочинів. Тож наразі гостро постало питання удосконалення наявних та пошуку нових шляхів кримінально-правової, криміналістичної протидії проявам державної зради, що забезпечать умови охорони основ національної безпеки України. Зважаючи на вищевикладене, наука криміналістика своїми рекомендаціями повинна надати допомогу правоохоронним органам у практичній діяльності щодо виявлення способів та механізмів вчинення державної зради, вивчення особи злочинця та розробці тактики й методики їх досудового розслідування та судового розгляду.

Загальні науково-теоретичні питання методики розслідування досліджували в своїх роботах такі українські науковці як: В. П. Бахін, В.Д. Берназ, М.В.Борисенко, В.І. Василичук, А.А. Вознюк, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, В.А.Журавель, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, І.І. Когутич, В.П. Корж, В.С.Кузьмічов, В.Г. Лукашевич, Є.Д. Лук'янчиков, Г.А. Матусовський, О. О.Обаль, О.В. Одерій, М.І. Пашковський, М.А. Погорецький, М.В.Салтевський, Р.Л. Степанюк, М. В. Семикін, В. В. Тіщенко, М. І. Хавронюк, П. В. Цимбал, С. С. Чернявський, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітько та ін. Фундаментальні роботи вказаних науковців щодо загальних питань організації розслідування кримінальних правопорушень стали основою для розгляду на монографічному рівні проблем розслідування державної зради.

Окремі кримінально-правові аспекти дослідження державної зради знайшли своє відображення у багатьох роботах представників вітчизняної кримінально-правової школи. Зокрема у дисертаційних та монографічних дослідженнях: О.Ф. Бантишева та О.В. Шамари «Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації)» (Луганськ, 2014), О.А.Чувакова «Кримінально-правова протидія злочинам проти основ національної безпеки України: теорія і практика» (Одеса, 2017), Н. С. Кончук, «Кримінальна відповідальність за державну зраду» (Львів, 2019), М.Б.Стиранки, «Кримінально-правова характеристика сепаратизму в Україні» (Львів, 2020), С.К.Сергієвського «Кримінальна відповідальність за державну зраду» (Харків, 2021), А.В. Носача, «Кримінологічне забезпечення захисту державного суверенітету і територіальної цілісності України» (Харків, 2022).

Попри безсумнівну значущість напрацювань перелічених науковців, варто констатувати, що комплексних наукових розробок щодо методики розслідування державної зради, побудованої на концептуальних положеннях розслідування кримінальних правопорушень проти основ Національної безпеки України, з урахуванням особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану, здійснено не було, що зумовлює необхідність подальших наукових розробок у цій сфері та обумовило обрання відповідної теми дослідження й посилило її праксеологічну значущість, а відтак свідчить про актуальність обраної теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до положень Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки (затверджена указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021), Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки (затверджена указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021), Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки (затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р), пріоритетного напрямку «Правові механізми забезпечення і захисту прав та свобод людини», «Фундаментальні та прикладні проблеми наукового забезпечення боротьби зі злочинністю в Україні» Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року №12-21. Дослідження є складовою плану науково-дослідної роботи Одеського державного університету внутрішніх справ «Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер 0116U006773) та частиною загальної наукової теми, що виконується кафедрою кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ «Охорона та захист прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження» (0114U004019).

Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Одеського університету внутрішніх справ України 30 жовтня 2020 року (протокол № 3).

Метою дисертаційного дослідження є отримання наукового результату у вигляді теоретично обґрунтованих положень щодо методики розслідування державної зради, а також формування на цій основі науково обґрунтованих рекомендацій щодо організаційно-тактичного забезпечення розслідування державної зради.

Для досягнення окресленої мети сформульовано такі основні **завдання**:

- з'ясувати проблеми формування криміналістичної характеристики державної зради;
- виділити характерні особливості предмету злочинного посягання та дослідити обстановку як елементів криміналістичної характеристики державної зради;
- охарактеризувати та систематизувати способи готування, вчинення й приховування державної зради, виокремити ознаки слідової картини;

- охарактеризувати окремі типологічні характеристики особи злочинця, який вчиняє державну зраду;
- визначити і конкретизувати обставини, що підлягають встановленню під час розслідування державної зради;
- здійснити класифікацію типових слідчих ситуації початкового етапу розслідування;
- сформулювати поняття та визначити форми й напрями взаємодії під час розслідування державної зради;
- розкрити тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні державної зради;
- висвітлити загальні положення тактики негласних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні державної зради;
- виокремити особливості призначення і проведення судових експертиз під час розслідування державної зради.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають під час досудового розслідування державної зради.

Предмет дослідження – основи методики розслідування державної зради.

Методи дослідження. В ході дослідження використовувались загальнонаукові, міждисциплінарні та спеціальні методи пізнання: *діалектичний* – як загальний метод наукового пізнання дійсності дозволив створити цілісне уявлення про основні елементи криміналістичної характеристики державної зради, організаційно-тактичних засад розслідування, а також з'ясування сутності й особливостей проведення низки слідчих (розшукових) дій, формулювання пропозицій та рекомендацій з удосконалення методики розслідування аналізованого злочину (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 3.1, 3.2). *Догматичний метод* застосовано для тлумачення юридичних категорій, уточнення понятійно-категоріального апарату дослідження (розділи 1-3). Методи *порівняння, кількісного та якісного аналізу* – під час дослідження норм матеріального і процесуального права, наукових категорій та визначень (розділ 1, підрозділи 2.2, 2.3). *Формально-логічний метод і метод структурного аналізу* використовувався з метою встановлення способів учинення державної зради та особливостей слідчої картини (підрозділи 1.4). *Порівняльно-правовий метод*, дозволив зіставити наявні теоретичні підходи щодо визначення криміналістичної характеристики злочинів, характерних ознак особи злочинця, форм та напрямів взаємодії під час досудового розслідування злочинів (підрозділи 1.1, 1.2, 2.3); *прогностичний метод* використано під час дослідження теоретичних і правових аспектів проведення слідчих-розшукових, негласних слідчих-розшукових дій, призначення та проведення судових експертиз, що уможливило виявлення тенденцій розвитку вітчизняного законодавства (розділ 3); *Системно-структурний метод* надав можливість проаналізувати організаційні й тактико-психологічні засади провадження окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування державної зради (підрозділи 3.1–3.2). *соціологічний* – під час анкетування прокурорів, слідчих Служби безпеки України та оперативних працівників (розділи 1–3); *статистичний* метод використаний для збирання, аналізу та узагальнення емпіричних матеріалів дослідження, серед яких офіційні дані Офісу Генерального прокурора України, рішення національних судів

України, матеріали з Єдиного державного реєстру судових рішень, анкетування слідчих Служби безпеки України та оперативних працівників (розділи 1–3); *метод узагальнення* застосовано при підведенні підсумків за результатами дослідження окремих проблем, що стосуються методики розслідування державної зради (розділи 1 – 3);

Емпіричну базу дослідження становлять офіційні статистичні дані Офісу Генерального прокурора, відомості з Єдиного реєстру судових рішень, результати опитування 87 слідчих органів досудового розслідування служби безпеки України, 35 співробітників прокуратури, 46 працівників оперативних підрозділів. Під час підготовки дисертації використано багаторічний досвід роботи дисертанта в органах досудового розслідування Служби безпеки України.

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що дисертація є однією з перших в українській криміналістичній науці, в умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію України, кваліфікаційних наукових праць, в якій сформульовано низку наукових положень, висновків і рекомендацій щодо окремої криміналістичної методики розслідування державної зради. До найбільш вагомих результатів, що містять наукову новизну, слід віднести наступні:

уперше:

– розроблено криміналістичну характеристику методики розслідування державної зради та визначено її елементи, до яких належать предмет злочинного посягання, спосіб учинення злочину, обстановка та слідова картина, особа злочинця, мотив та мета вчинення злочину, досліджено особливості та кореляційні зв'язки між ними; доведено, що мотив і мета вчинення злочину належать до елементів криміналістичної характеристики, оскільки під час його вчинення виникають спонукання, пов'язані з політико-ідеологічною мотивацією під час збройного конфлікту чи воєнного стану, спрямовані на вчинення дій громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України;

– на підставі узагальнення слідчо-судової практики здійснено типізацію способів державної зради та встановлено типові наслідки досліджуваного злочину;

– визначено типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування державної зради, залежно від джерела інформації та встановлених обставин, що можуть свідчити про вчинення злочину, що надало можливість змодельовати найбільш оптимальний комплекс слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на вирішення завдань початкового етапу розслідування досліджуваного злочину;

– запропоновано авторську дефініцію «взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами та іншими суб'єктами під час розслідування державної зради» під якою необхідно розуміти узгоджену за метою, місцем, часом та послідовністю, врегульовану кримінальним процесуальним законодавством України та відомчими (міжвідомчими) нормативно-правовими актами, спільну діяльність органів досудового розслідування з оперативними підрозділами, а також з суб'єктами

розвідувального співтовариства, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, а також іншими державними структурами, громадськими організаціями, ЗМІ та окремими громадянами, спрямовану на поєднання наявних можливостей, сил, методів і засобів для успішного проведення комплексу взаємопов'язаних і взаємообумовлених процесуальних дій з метою пошуку і фіксації фактичних даних про вчинення дій на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України. Визначено особливості форм взаємодії органів досудового розслідування з розвідувальними органами СЗР України, розвідувальними органами МО України, ДПС України, оперативними підрозділами ЦУ СБУ, що здійснюють контррозвідувальну діяльність під час досудового розслідування державної зради;

удосконалено:

– класифікацію та типові ознаки особи злочинця, який вчиняє державну зраду, за критеріями: віку, освіти, соціального становища, психологічного стану тощо;

– положення щодо організації проведення огляду комп'ютерних даних, з використанням інструментів та технології OSINT. З метою забезпечення допустимості та достовірності доказів з відкритих джерел, звернута увага на застосування рекомендації щодо архівації даних, які містяться у відкритих джерелах з урахуванням особливостей, передбачених Протоколом Берклі.

– організаційні і тактичні положення та рекомендації щодо особливостей проведення допиту та обшуку при розслідуванні державної зради та запропоновано рекомендації щодо їх підготовки та проведення;

– положення про обстановку вчинення державної зради, вчиненої в умовах збройного конфлікту чи воєнного стану, зокрема в частині розмежування складів злочинів ст.ст. 111 та 111-1 КК України;

набули подальшого розвитку:

– положення щодо змісту обставин, які підлягають встановленню під час розслідування державної зради, як самостійного елемента окремої криміналістичної методики, які конкретизовано залежно від форми вчинення злочину;

– положення щодо сучасних можливостей судових експертиз (комп'ютерної техніки і програмних продуктів, звуко-, відеозапису, телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів, семантико-текстуальні, судова експертиза з питань державної таємниці) як основної процесуальної форми використання спеціальних знань під час розслідування державної зради;

– тактичні рекомендації щодо тактики проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування державної зради: зняття інформації з електронних телекомунікаційних мереж та інформаційних систем; установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; аудіо-, відеоконтроль особи, місця; контроль за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки й пропозиції можуть бути використані:

– *практичній діяльності правоохоронних органів України* – при розробленні та вдосконаленні відомчих нормативно-правових актів, підготовці посібників, методичних рекомендацій з питань державної зради;

– *науково-дослідній діяльності* – під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень проблемних питань розслідування державної зради (акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 18.03.2024 б/н.).

- у *навчальному процесі* – викладені у дисертації положення використовуються під час підготовки посібників, методичних рекомендацій, проведення лекцій, семінарських і практичних занять з курсантами та слухачами закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», (акт впровадження Одеського державного університету внутрішніх справ від 20.03.2024 б/н);

Апробація результатів дисертації. Дисертаційна робота підготовлена на кафедрі кримінального процесу та криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ, обговорена на засіданні міжкафедрального семінару університету, схвалена ним і рекомендована до захисту (протокол № 12 від 21.03.2024 р.). Основні положення і висновки дисертації доповідались автором і були предметом обговорення на міжнародних конференціях.

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації відображено у п'яти наукових публікаціях, серед яких три статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, дві – у закордонному юридичному виданні.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з титульного аркушу, анотації, вступу, трьох розділів, десяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кононенко Ю.С. Право на доступ до матеріалів досудового розслідування як стандарт належної правової допомоги . Південноукраїнський правничий часопис. 2021. №3. Ч.2. С. 42-48.

2. Кононенко Ю.С. Проблема визначення строків ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження в порядку, передбаченому ст. 290 КПК України. European Reforms Bulletin. 2021. № 4. С. 45-51.

3. Кононенко Ю.С. Окремі питання застосування положень статті 290 КПК України у контексті відкриття матеріалів кримінального провадження стороною захисту прокурору. Юридичний науковий електронний журнал №5. 2023 С. 493-496.

4. Кононенко Ю.С. Доступ до матеріалів досудового розслідування у кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю. Держава та регіони. Серія: Право. 2023. №3 (81). 166-172.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дослідження:

5. Кононенко Ю.С. Проблемні питання удосконалення статті 290 КПК України. Українська модель кримінальної юстиції: блукаючи задзеркаллям. VI (XIX) Львівський форум кримінальної юстиції: збірник матеріалів науково-практичної конференції (17-18 вересня 2020 року). Львів: ЛьВДУВС, 2020. С. 37-39.

6. Кононенко Ю.С. Проблемні питання надання для ознайомлення матеріалів кримінального провадження експертам та спеціалістам. Проблеми досудового розслідування в сучасних умовах: правові і організаційні аспекти. Міжнародна науково-практичної-конференції (29 квітня 2021 року). Одеса: ОДУВС, 2021. С 34-36.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана грамотно, з правильним вживанням юридичної та спеціальної термінології. Стиль викладення матеріалів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечують легкість і доступність їх сприйняття.

У результаті публічної презентації наукових результатів дисертації Кононенка Ю.С. і повноти публікацій основних результатів дослідження.

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації **Кононенка Юрія Сергійовича** на тему «Основи методики розслідування державної зради».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Кононенка Ю.С. відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами).

3. Рекомендувати дисертацію **Кононенка Юрія Сергійовича** на тему «Основи методики розслідування державної зради» до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

Головуюча на засіданні
Завідувач кафедри кримінального процесу та
криміналістики факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування
Одеського державного університету
внутрішніх справ МВС України
доктор юридичних наук, професор

Ганна ТЕТЕРЯТНИК